

Зборник Института за педагошка истраживања

Година 57 • Број 1 • Јун 2025 • 147–176

УДК: 37.091.12:305

305-055.34

Примљено 23.06.2024; прихваћено 14.03.2025.

ISSN 0579-6431

ISSN 1820-9270 (Online)

DOI: 10.2298/ZIPI2501147P

Оригинални научни рад

СТАВОВИ НАСТАВНИКА И НАСТАВНИЦА НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА ПРЕМА ЛГБТИК+ ОСОБАМА И ТЕМАТИЗАЦИЈИ КВИР САДРЖАЈА У ОСНОВНИМ И СРЕДЊИМ ШКОЛАМА – ПИЛОТ ИСТРАЖИВАЊЕ*

Марина М. Петровић Jülich • ORCID 0009-0007-6927-9483

Универзитет у Крајеву, Филолошко-уметнички факултет, Катедра за германистику, Крајевац, Србија

Георгина Фреј • ORCID 0000-0002-3224-374X

Универзитет у Крајеву, Филолошко-уметнички факултет, Катедра за германистику, Крајевац, Србија

АПСТРАКТ

У раду се разматра значај и улога тематизације квилр проблематике у настави немачког као страног језика у основним и средњим школама у Србији. Спроведено је квантитативно емпиријско истраживање са наставницима/ама немачког језика у Србији како би се испитали њихови ставови према ЛГБТИК+ популацији и њихова (не)спремност да прихвате тематизацију квилр проблематике на часовима немачког језика. За потребе истраживања коришћена је преведена анкета из студије коју су реализовали Кипер и сарадници (2017). Премда је анкетирано 115 наставника/ца, узети су у обзир подаци само оних наставника/ца, који су анкету попунили у целости (n=68). Резултати статистичке анализе показали су да већина наставника/ца има релативно неутралан став према ЛГБТИК+ популацији и да ставови о укључивању квилр садржаја варирају у зависности од брачног статуса и старости испитаника/ца. Квалитативном анализом одговора издвојени су аргументи за реализовање и против реализовања родно сензитивне наставе. С тим у вези су актуелност теме, заштита од насиља и дискриминације, као и развој емпатије. У контрааргументе се убрајају образложења попут: недовољна подршка наставном кадру, могуће негативне реакције родитеља и идеолошка неслагања.

Кључне речи:

настава, немачки као страни језик, сексуалност, квилр, ЛГБТИК+, васпитање, еманципација, ставови наставника.

* Цитирати овај чланак на следећи начин: Petrović Jülich, M. M., & Frei, G. (2025). Stavovi nastavnika i nastavnica nemačkog jezika prema lgbtik+ osobama i tematizaciji kvir sadržaja u osnovnim i srednjim školama – pilot istraživanje. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 57(1), 147–176. DOI: 10.2298/ZIPI2501147P.

** Мејл: marinajulichkg@gmail.com

УВОД

Теоријски оквир

Квир теорија као саставни део теорије студије рода само је један од могућих приступа теми сексуалности. Према овој теорији, разлика између родова установљена је сталним понављањем социјалних и културних „перформанси“ и представља конструкцију која се управо путем вишевековног понављања чврсто усадила у нормативне друштвене оквире. Књига Џудит Батлер (Judith Butler), *Невоље с родом* (орг. *Gender trouble*), појављује се у Сједињеним Америчким Државама 1990. године, али још увек представља једну од најугицајнијих студија на тему родног и квир идентитета. Батлер посматра род као перформативну дискурсивну конструкцију, чији идентитет конструише самог себе као „идентитет који се нејако успоставља временом, установљен у спољашњем простору *сцилизованим понављањем чинов*” (Butler, 1990: 140).¹

Ако је род установљен чиновима којима недостаје унутрашњи континуитет, онда је *појавноста сцијанизације* управо то, конструисан идентитет, перформативно постигнуће у које друштвена публика, људи око нас, а и они који делују, верују и перформирају у духу те вере. Род је такође норма која се никада не може сасвим интериоризовати; „унутрашње” је површинска ознака и родне норме су, коначно, фантазматске, немогуће их је отелотворити (Butler, 1990: 141).

Но, чак је и за пол делимично успостављена конструкција дискурса, тврди Батлер у бројним филозофским излагањима (Butler, 1990, 1993, 1997). Сматрајући да родно одређеном животу на пут стају „извесне научене и насилне претпоставке”, она се залаже за враћање легитимности мањинским родним и полним праксама (Butler, 1990). Савремене квир теорије, пратећи њено утицајно филозофско учење, често у потпуности негирају постојање биолошке разлике између полова. Еwert сматра да дискриминација ЛГБТИК+ особа не проистиче из страха, већ из мржње коју намећу цис (хетеро)-постојеће норме (Ewert, 2020). Према њеном схватању и схватању многих других следбеника и следбеница, сексуалност не постоји сама по себи, већ се конструише у акту интерпретације (Vinken, 1992).

¹ Курзив је коришћен у оригиналном тексту.

Ако је, дакле, данас важеће мишљење да је род (gender) културна тј. социјална конструкција, треба га посматрати као „ефекат дискурса” (Bieker, 2022: 20) и употребљавати као аналитичку категорију (Косуџа, 2022). Тематизација сексуалности више не спада у приватну сферу појединца, већ се проширују на културне, симболичке, политичке и/или биографски ексклузивне начине друштвеног поступања и друштвених структура. Бар истиче да се у тематизацији родне и квир проблематике „ради о припадности, праву на самоодређивање, људским правима и људском достојанству, о слободи, егзистенцији и о њиховој структурираној и структуришућој забрани” (Baar, 2022: 75)². Родне студије у међувремену полазе од плаузибилности превазилажења једноставне поделе на пол, као природни и род, као културни феномен и упућују на потребу прихватања умрежених конститутивних форми „соматских, биолошких, искуствених, историјских и праксеолошких димензија сексуалности” (Villa, 2019: 31). Тренутна научна дискусија на овом пољу се заснива на појму културе који је оријентисан на испитивање значења, симбола и знања у текстовима који, попут књижевних текстова, имају значајну улогу у динамичним дискурсивним системима друштвене саморефлексије (Hille & Schiedermaier, 2021: 131). Култура дефинише родни идентитет, а родни односи се читавају у култури. То значи да род и сва његова обележја нису природни ентитети и косеквенце, већ социјалне и културне конструкције, у чијем настанку језик игра значајну улогу (Bieker, 2022).

Од данас важећег дидактичког становишта да је један од основних циљева наставе немачког као страног језика оспособљавање оних који тај језик уче за друштвено успешну комуникацију са изворним говорницама/ама полази и културолог Алтмајер (Altmayer, 2023). Да би овај циљ био испуњен, није довољно само познавање граматике и вокабулара – потребе и изазови културно-оријентисаног учења (kulturbezogenes Lernen), који проистичу из праксе подучавања и учења немачког као страног језика, указују на неопходност обраде културних аспеката у настави (Altmayer, 2023). Културно-оријентисано учење у контексту подучавања и учења немачког као страног језика је процес рефлексије, критичког преиспитивања и/или промене слике света и слике самих себе које субјекти који уче поседују. У процесу сусретања ученика/ца са културним интерпретативним обрасцима немачке говорне заједнице

2 Оригинални цитат: „Es geht um Zugehörigkeit(en), Selbstbestimmung, Menschenrechte und Menschenwürde, um Freiheit, um Existenz und die strukturierte und strukturierende Verwehrgung derselben.“

може доћи до пролазне или трајне промене интерпретативних ресурса које имају, односно које су имали (Altmayer, 2023). Како су родни и квир дискурси саставни део културних дискурса, потреба за њиховом обрадом у наставном контексту о коме је овде реч је очигледна.

Дидактичка дискусија

Родне и квир студије веома касно ступају у видно поље дидактичке дискусије немачког као страног језика. Први радови о родној проблематици у настави немачког као страног језика почињу да се јављају тек од 2017. године. На пример, на 27. Конгресу Немачког удружења за проучавање страних језика (Deutsche Gesellschaft für Fremdsprachenforschung – DGFF), одржаном 2017. године у Јени, Кристина Појшел (Kristina Peuschel) и Симоне Шидермајер (Simone Schiedermair) говоре о аспектима рода у дидактици страних језика, са циљем да род уврсте у једну од важних категорија у контексту диверзитета, хетерогенитета и инклузије приликом учења немачког као страног или неког другог језика (Hille & Schiedermair, 2021). Након 2020. почиње интензивно дидактичко бављење квир проблематиком, да би се већ данас ова тематика посматрала као неизбежни део сваког учења и подучавања немачког као страног језика (Freese & Völkel, 2022).

Разлог касног уласка родне и квир проблематике у наставу немачког као страног језика Хиле и Шидермајер (Hille & Schiedermair, 2021) виде у недостатку одговарајућих уноса у стандардне интернационалне лексиконе, попут публикације *Немачки као страни и групи језик* (Krumm, Fandrych, Hufeisen i Riemer) из 2010. године, док се у лексикону *Настава страних језика* (Burwitz-Melzer, Mehlhorn, Riemer, Bausch i Krumm) тек у издању из 2016. појављује чланак под називом Род. На овај недостатак упућује и Појшел (Peuschel, 2018). Изостају и смернице у заједничком европском референтном оквиру за језике: у актуелној пратећој публикацији из 2020. не помињу се родне студије, већ се само напомиње да они који уче страни језик треба да развијају комуникативне компетенције за свакодневне животне ситуације, као и да побољшавају способност да учествују у дискусији са другим људима циљног говорног подручја у различитим ситуацијама (Europarat, 2020). Уз то треба поменути и чињеницу да у различитим европским земљама владају различити закони и правила, који утичу на школске планове и програме – од

Мађарске у којој је 2021. уведена законска забрана обраде родних и ЛГБТИК+ тема у школама, до Шведске, где се већ пре неколико деценија уназад родно сензитивни садржаји обрађују у образовним институцијама (Freese & Völkel, 2022).

Први зборник који је експлицитно посвећен родној и квир проблематици у оквиру учења немачког као страног језика појављује се Немачкој тек 2021. године под називом *Род_различитости_сексуалности(и) у њредметиу Немачки као стџрани и друџи стџрани језик*. Уредници Зборника на немачком језику су Фрезе и Фелкел (Freese & Völkel). У међувремену се у дидактичкој дискусији род, сексуалност и квир посматрају као саставни делови културног дискурса, те је за учешће у том дискурсу неопходна тематизација њихових различитих перспектива и језичких манифестација (Freese & Völkel, 2022).

Настава (немачког као) страног језика, због њене вишејезичности и, самим тим, мултикултуралности, место је где се различитости спознају, препознају и чине видљивим. У овој њеној карактеристици се налази потенцијал за бављење квир тематиком. Не само потреба, већ и неопходност увођења обраде родног дискурса у школску наставну праксу произлази из политичко-еманципаторске перспективе: са једне стране, родно сензитивна настава васпитава против маргинализације и дискриминације, а са друге омогућава подршку деци и младима који се не уклапају у владајућа хетеронормативна правила (Ваар, 2022).

Циљ родно сензитивне наставе јесте да се повећа толеранција према припадницима/ама ЛГБТИК+ популације, који су широм света жртве вербалног и физичког насиља. У многим земљама им се ускраћују основна људска права, попут права на самоопредељење, слободу и човека достојну егзистенцију. Иако је у Србији законом забрањена дискриминација на основу сексуалне оријентације, истополни бракови и заједнице, као и вантелесна оплодња и усвајање деце од стране истополних родитеља још увек нису одобрени. Док је у неким законима укључена категорија родног идентитета, недостаје закон о родном идентитету, који би био заснован на самоодређењу. Међутим, забрињава што јавно мњење у Србији, које говорима мржње и позивањем на физичко насиље угрожава и онако угрожен статус ЛГБТИК+ особа у српском друштву (Petrović Jülich, 2023). У Србији негативне ставове према ЛГБТИК+ особама испољавају хулиганске организације, поједина

удружења моториста, десничарско оријентисане политичке партије и Српска православна црква (Petrović Jülich, 2023).

Негативни ставови присутни су и у остатку Европе. Бројне студије указују на то да мушкарци имају негативнији став према ЛГБТИК+ популацији од жена (Kürper et al., 2017). Такође, старији људи показују мању толеранцију од млађих особа (Kürper et al., 2017; Zick et al., 2016). Образовање такође има своју улогу: што је ниво образовања виши, то је позитивнији став према ЛГБТИК+ особама (Kürper et al., 2017). Поред тога, и други фактори могу имати своју улогу у вези са овим: економски статус, политичко опредељење, живот у сеоској и градској средини (Kürper et al., 2017).

Неопходност бављења квир проблематиком у школи не произлази само из њене образовне и интегративне функције, већ и функције грађења вредносних ставова, без обзира на то под којим условима и друштвеним нормама млади одрастају. Такође, школа као установа социјализације представља „важну бину за инсценирање различитих родних, сексуалних и других начина живота, па је као такву користе и ученици и ученице, али и наставници и наставнице” (Ваар, 2022: 77).³ На тој „бини” младе треба васпитавати и оспособљавати за превазилажење „културе ћутања”, за демократски и хуманистички приступ различитости и ангажовање у спречавању мржње и насиља у сопственом друштву.

Предмет истраживања

За тематизацију квир проблематике у настави изузетно су значајни мотивисаност, (не)воља и ставови наставника/ца према ЛГБТИК+ популацији. При томе је одлучујуће да наставници/е поседују афирмативни став, који ће пренети на своје ђаке. Циљеви родно сензитивне наставе, осим надређеног циља комуникативне дидактике страних језика, који се односи на оспособљавање оних који уче за учешће у културним квир дискурсима са говорницима/ама циљног језика, усмерени су ка стицању знања, промени перспектива, разумевању, емпатији и прихватању других и другачијих (мишљења), сензибилизацији, развоју толеранције и саморефлексији (Koch, 2021).

3 Оригинални цитат: „...eine bedeutende Bühne für Geschlechter-, Sexualitäts- und Lebensinszenierungen und wird von Schüler*innen, aber auch von Lehrkräften als solche genutzt.“

Међутим, истраживања показују да наставници/е у Европи избегавају тематизацију квир садржаја у школи (Ordem & Ulum, 2020; Pakuła, 2021). Неки од њих се жале на недовољну подршку (Paiz, 2019). Посебно старији наставни кадар избегава да се бави овом темом, што се може објаснити тиме да су млађе генерацији више изложене квир култури у свакодневици (Page, 2017).

Друге студије показују да постоје наставници/е који су сремни да подрже квир сензитивну наставу, али да се осећају недовољно компетентним да такву наставу реализују (Garron & Logan, 2020; Huertas-Abril & Palacios-Hidalgo, 2023, Niewiadomski, 2022). Такође се плаше потенцијалних изазова (Guijarro-Ojeda et al., 2021). Де Вите, Итербеке и Холц (De Witte et al., 2019), као и Греј (Gray, 2023) закључују да су ставови наставног кадра према овим питањима недовољно истражени.

Реализована су свега три емпиријска истраживања на Балкану: једно у Црној Гори и два у Србији. Истраживање у Црној Гори спровео је „ЛГБТИК Социјални центар” (Ђуковић и Варас, 2022). Резултати одговора наставника/ца средњих школа показују да већина има толерантан став према ЛГБТИК+ популацији и да се већина слаже с тим да је њихова обавеза да утичу на инклузивнији однос према дискриминисаним групама, као што су ЛГБТИК+ особе. Сматрају се углавном компетентним да адекватно реагују у ситуацији када је ученицима/ама потребан савет и подршка. С друге стране, највећи број испитаника/ца никада није разговарао са својим ученицима/ама на тему хомосексуалности, нити обрађивао квир садржаје у настави.

Истраживања у Србији спровела је Организација младих Србије једном у Врању, једном у Сомбору. Анкета је послата основним и средњим школама у Врању, с тим да је само половина (три основне и три средње школе) желела да учествује у испитивању (Трајковић et al., 2022). Резултати показују да већина наставника/ца није размишљала о тематизацији ЛГБТИК+ питања у настави, док је мањи број сматрао да је то потребно. Око 16% наставника/ца верује да ученици/це из ЛГБТИК+ заједнице имају негативан утицај на остале ученике/це, док већина (67%) нема сазнања о овој теми или сматра да нема негативног утицаја. Готово половина наставника/ца (48,28%) сматра да нису довољно едуковани о ЛГБТИК+ темама. У анкетирању спроведеном у Сомбору учествовало је шест средњих школа (Kandić i Stričević, 2022). С тим у вези, 60% од седамдесет двоје испитаних наставника/ца, дакле, знатно више него у Врању, сматра да би квир тематика требало да буде заступљена у образовању.

Као главне разлоге за родно сензитивну наставу наводе значај за опште знање (79,5%), лакше проналажење себе (40,9%), и побољшање положаја ЛГБТИК+ заједнице (31,8%). Међутим, 35,8% испитаника/ца сматра да је хомосексуалност болест.

Имајући у виду природу предмета Немачки језик, ово истраживање усмерено је на прикупљање података о ставовима наставника и наставница немачког језика у Србији, с посебним освртом на њихову спремност за имплементацију родно сензитивне наставе у основним и средњим школама. Посебна пажња биће посвећена анализи разлога за инкорпорирање квир тематике у наставни процес и против тога, с циљем стицања свеобухватнијег увида на националном нивоу. Полазећи од предмета истраживања, поставља се кључно истраживачко питање: *Који су ставови наставника/ца немачког језика у Србији према инкорпорацији квир тематике у наставу и како на ње ставове утичу социодемографске варијабле?* Узимајући у обзир налазе претходних истраживања, која указују на значај социодемографских фактора у обликовању ставова наставника према ЛГБТИК+ тематичи, ова студија обухватиће анализу следећих варијабли: *пол, старосна доб, врсту установе, брачни статус, религиозност, вероисповест и регион*. Пол и старосна доб су укључени јер се показало да различите друштвене и културне генерацијске групе могу имати различити степен прихватања квир популације. Брачни статус, религиозност и вероисповест су одабрани, јер су значајни за лични систем вредности и јер је документовано да представници верских заједница негативно говоре о ЛГБТИК+ заједници. Посматрано у српском контексту, посебно је важно анализирати утицај региона, с обзиром на то да је земља културолошки хетерогена, као и да постоје изражене регионалне разлике у вредностима, обичајима и друштвеним нормама. Биће прикупљени подаци и о образовним установама у којима раде наставници/е како би се утврдило да ли узраст ученика утиче на ставове наставника и њихову одлуку о имплементацији квир сензитивне наставе немачког језика.

■ МЕТОД

Нацрт студије. Истраживање је емпиријска трансверзална студија експлоративног карактера. Подаци су прикупљени техником анкетања,

како би се могли обрадити статистички и квалитативно. Триангулација метода анализе има за циљ да обезбеди бољи увид, као и детаљније и објективније податке о разлозима за имплементирање родно сензитивне наставе и против имплементирања овог вида наставе.

Узорак. Иситанике/це чинили/е су наставници/е немачког језика који су 20. априла присуствовали/е научном скупу „(Мо)ментална хигијена у настави немачког језика и књижевности” на Универзитету у Крагујевцу. Од 115 присутних, само је 69 попунило анкету до краја. Већина испитаника/ца је одустала када је при отварању анкете сазнала предмет истраживања. Мушког пола је 8 анкетираних од укупно 69 њих. Половину чине ожењени/удате, 40% испитаника/ца је неудато/неожењено, 7% разведено, а неки се нису желели изјаснити. Православне вероисповести је 87% њих, троје католичке, а троје друге вероисповести. Три испитаника/це су се декларисали као атеисти/киње. Када је реч о религиозности, 60% испитаника/ца се без обзира на конфесију сматра побожним, што подразумева активно испољавање вере или поистовећивање са религијским вредностима. Насупрот томе, 26% наводи да нису побожни, док је 14% одлучило да се не изјасни. Према годинама старости, били су између 22 године и 65 година, због чега су разврстани у четири групе према генерацијама:

1. бејбибумерси (n=3; годиште 1950–1964),
2. генерација X (n=22; годиште 1965–1979),
3. генерација Y (n=22; годиште 1980–1994),
4. генерација Z (n=21; годиште 1995–2009).

Од свих испитаника/ца 25 ради у основној школи, 16 у средњој, 10 на факултету, 9 у приватној језичкој школи, а 8 је тренутно незапослено. Већина долази из Централне Србије (64%), по 10% из Северне и Јужне Србије, 11% из Западне Србије, а 3% из Источне Србије.

Инструменти. Коришћена анкета је преузета из студије коју је спровео *Ценџар за борбу њрошњв дискриминације у Немачкој* и садржи ајтеме који су се показали поузданим у претходним националним и међународним студијама (в. списак у Kürper et al., 2017). Састоји се из 44 ајтема од којих су 7 социодемографског карактера (пол, брачни статус, вероисповест, религиозност, старост, установа и регион). Имајући у виду преосталих 37 ајтема, два су отвореног типа и односе се на образложење ставова, а један је с могућношћу избора *да, не и не знам*. Остали ајтеми су скалирани,

састојећи се од позитивно и негативно формулисаних исказа, који се оцењује на тростепеној или петостепеној Ликертовој скали. Тростепена скала је коришћена за једноставнија питања која испитују основне ставове или бинарне изборе („слажем се”, „не слажем се”, „немам мишљење”), док је петостепена скала примењена за сложеније исказе који захтевају нијансиранији приступ у изражавању интензитета ставова (од „изузетно непријатно” до „изузетно пријатно” уз могућност „свеједно”). Задржани су оригинални формати скала како би се очувала методолошка конзистентност, иако је ова одлука отежала процес обраде података.

С обзиром на чињеницу да је инструмент требало превести на српски језик и прилагодити нашем контексту, спроведене су факторска анализа и анализа релијабилности, како би се проверила валидност инструмента.⁴

Прикуљвање њодајџака. Анкету су попунили сви анонимно скенирањем QR кода који им је био приказан на платну. Сви су је попуњавали истовремено на телефону како би се спречиле грешке у мерењу које би могле настати приликом размене мишљења. Анкету је до краја попунило 69 присутних од њих 115. Већина испитаника/ца је одустала када је сазнала предмет истраживања отворивши анкету.

Обрада њодајџака. С обзиром на природу добијених података, коришћене су квалитативне и квантитативне методе анализе. За обраду података добијених на ајтеме отвореног типа коришћена је техника сумативне анализе садржаја. Резултати добијени на ајтеме затвореног типа приказани су дескриптивном статистиком.

У првој фази анализе, скорови ајтема су рекодирани како би се осигурала компатибилност међу позитивно и негативно формулисаним исказима. Након тога спроведена је факторска анализа ради екстракције фактора и формирања супскала. Скорови за супскале израчунати су сабирањем вредности на исказима који припадају сваком фактору, а за одређене категорије испитаника/ца изведене су и просечне вредности.

Везе између ординалних варијабли анализиране су применом Спирмановог коефицијента корелације, док су везе између номиналних варијабли испитиване Хи-квадрат тестом. За проверу разлика између група коришћен је Крускал-Валисов тест, с обзиром на то да варијабле нису нормално

4 Додати су ајтеми социодемографског карактера, а избачени сви који се тичу немачког контекста (нпр. законских регулатива у Немачкој).

расподељене. Овај закључак потврђен је резултатима Колмогоров-Смирновог теста.

■ РЕЗУЛТАТИ

Резултати факторске анализе и анализе релијабилности

Спроведена је експлораторна факторска анализа (врста ротације: Varimax). Факторска анализа је омогућила груписање ајтема који мере исте аспекте ставова. Посебно су спроведене анализе за тростепену и петостепену скалу. Према Кајзер-Гутмановом критеријуму издвојено је пет група за тростепену скалу, док су за петостепену скалу издвојене три групе. Усвојени су само ајтеми чије факторско оптерећење није било мање од 0,4, што је стандардни праг у оваквим анализама. Групе су анализиране као супскеале ставова за које су израчунате просечне вредности на скали, како би се испитале разлике у просечним вредностима супскеале између категорија у односу на социодемографске варијабле.

Факторска анализа за тростепену скалу је указала пет латентних фактора који заједно објашњавају 61% укупне варијансе, што упућује на задовољавајућу валидност модела (Табела 1). Први фактор има највећу улогу, објашњавајући 25% варијансе, док други и трећи фактор објашњавају додатних 12% и 11%. Четврти и пети фактор нису узети у обзир због незадовољавајућег броја ајтема и недовољно објашњене варијансе.

Фактори издвојени факторском анализом петостепене скале објашњавају 46% укупне варијансе (Табела 2). Ови резултати показују да је факторска структура јасна и да су ставови који су измерени ајтемима добро организовани у три различите групе.

Резултати анализе релијабилности показују високу унутрашњу конзистентност за све супскеале инструмента. Вредности Кронбаховог алфа коефицијента су изузетно високе, са највишим резултатом од 0,972 (Табела 3).

Резултати дескриптивне анализе вредности супскеале приказани су у Табели 4.

ТАБЕЛА 1. Факторска структура тростепене скале и варијанса

Ајтем	фактор 1 (супскала 1)	фактор 2 (супскала 2)	фактор 3 (супскала 3)	фактор 4	фактор 5
15	0,37				
16	0,77				
17	0,85				
18	0,74				
19			0,58		
20		0,53			
21	0,59				
22	0,61				
23			0,59		
24			0,46		
25			0,53		
26			0,51		
27	0,85				
28	0,55				
29		0,73			
30		0,67			
31			0,55		
32	0,71				
33				0,91	
34				0,48	
35					0,42
Сума квадрата оптерећења	5,47	2,57	2,41	1,69	1,12
Пропорција објашњене варијансе	0,25	0,12	0,11	0,08	0,05
Кумулативна објашњена варијанса	0,25	0,37	0,46	0,55	0,61

ТАБЕЛА 2. Факторска структура петостепене скале и варијанса

Ајтем	фактор 1 (супскала 5)	фактор 2 (супскала 4)	фактор 3 (супскала 6)
1	0,81		
2	0,86		
3	0,91		
4	0,91		
5	0,88		
6	0,81		
7			0,93
8			0,89
9			0,41
12		0,66	
13		0,95	
14		0,96	
Сума квадрата оптерећења	5,47	2,57	2,41
Пропорција објашњене варијансе	0,25	0,12	0,11
Кумулативна објашњена варијанса	0,25	0,37	0,46

ТАБЕЛА 3. Резултати анализе релијабилности

Супскала	Назив	α
Супскала 1	Подршка равноправности ЛГБТИК+ заједнице	,937
Супскала 2	Насиље над ЛГБТИК+ особама	,793
Супскала 3	Видљивост ЛГБТИК+ заједнице	,815
Супскала 4	Испољавање наклоности ЛГБТИК+ заједнице у јавности	,872
Супскала 5	Колеге/инице, васпитачи/це и наставници/е као припадници/е ЛГБТИК+ заједнице	,972
Супскала 6	Деца и ђаци као припадници/е ЛГБТИК+ заједнице	,877

ТАБЕЛА 4. Дескриптивна статистика за супскале

	N	Min	Max	M	SD
Супскала 1	67	8,00	24,00	14,27	5,28
Супскала 2	67	3,00	7,00	3,85	1,22
Супскала 3	65	6,00	18,00	11,40	3,47
Супскала 4	67	3,00	15,00	8,04	2,31
Супскала 5	66	6,00	30,00	18,27	4,28
Супскала 6	63	3,00	15,00	8,56	2,72

Подршка равноправности ЛГБТИК+ заједнице

Супскала 1 обухвата ставове везане за права истополних парова, легализацију истополних бракова, услове за вантелесну оплодњу, као и перцепцију хомосексуалности и родне идентификације.

Просечна вредност скорa за супскалу 1 износи 14,27 (+/-5,28), што на скали од 8 од 24 значи да је став према подршци равноправности умерено позитиван. Стандардна девијација указује на велику варијацију у одговорима, због чега има потребе за анализом појединих ајтема (Табела 5).

Већина (78%) подржава законску заштиту хомосексуалних особа од дискриминације, а готово трећина сматра да немају иста законска права као хетеросексуални парови. Око половине (48%) испитаника/ца сматра да хомосексуалне особе не постављају превише захтева, а 18% да постављају превише захтева. У вези с питањем истополних бракова и права усвајања деце, мишљења су поларизована. За усвајање деце се залаже 41% испитаника/ца, док 37% има негативан став. Око 47% испитаника/ца подржава истополне бракове, док се 24% противи тој идеји. Што се тиче приступа здравственим установама,

већина (47%) се слаже с тим да би ЛГБТИК+ особе требало да имају иста права при вантелесној оплодњи као и хетеросексуалне особе, али удео испитаника/ца, који се не слаже с тим, није занемарљив (29%). Да је хомосексуалност болест и неприродна, сматра 15%, односно 16% испитаника/ца, али с таквим погледом се већина не слаже. Сваки/а четврти/а испитаник/ца сматра да није нормално да жена жели да буде мушкарац и обрнуто, док је сваки/а трећи/а испитаник/ца мишљења да је то нормално. У вези са трансфобијом, 38% испитаника/ца се не изјашњава.

ТАБЕЛА 5. Процент и фреквенца ајтема прве супскале

Ајтем	Исказ	Слажем се	Немам мишљење	Не слажем се
16	Треба дозволити истополне бракове (брак за све).	28 41,18%	24 35,29%	16 23,53%
17	Хомосексуалним паровима треба, исто као и хетеросексуалним, дозволити да усвоје децу.	28 41,18%	15 22,06%	25 36,76%
18	Истополни парови треба да имају исту здравствену и социјалну помоћ при вантелесној оплодњи као и хетеросексуални.	32 47,06%	16 23,53%	20 29,41%
21	Хомосексуалност је неприродна.	11 16,18%	18 26,47%	39 57,35%
22	Хомосексуалност је болест.	10 14,71%	14 20,59%	44 64,71%
27	Неприкладно је приказивати хомосексуалност у јавности.	12 17,91%	23 34,33%	32 47,76%
28	Не желим да се суочавам са темом хомосексуалност.	12 17,65%	21 30,88%	35 51,47%
32	Није нормално, када мушкарац жели да буде жена, одн. жена да буде мушкарац.	18 26,47%	26 38,24%	24 35,29%

Насиље над ЛГБТИК+ особама

Супскала 2 мери ставове који укључују моралну осуду и оправдавање насиља према ЛГБТИ+ особама. Већина испитаника/ца не оправдава насиље над ЛГБТИК+ заједницом што се види по ниској просечној вредности скорa за супскалу 2 с ниском стандардном девијацијом ($M=3,85$, $SD=1,22$). Сви/е испитаници/е ($n=68$) се слажу с тим да је насиље према ЛГБТИК+ популацији неприхватљиво. Међутим, два/е испитаника/це сматрају да су квивр особе

саме криве за насиље. Троје сматра да је хомосексуалност неморална, сваки/а трећи/а испитаник/ца нема мишљење о томе, а две трећине се не слажу са тим.

ТАБЕЛА 6. Процент и фреквенца ајтема друге супскале

Ајтем	Исказ	Слажем се	Немам мишљење	Не слажем се
20	Хомосексуалност је неморална.	3 4,41%	20 29,41%	45 66,18%
29	Лезбејке и гејеви су сами криви, када људи на њих реагују агресивно.	2 2,94%	16 23,53%	50 73,53%
30	Разумљиво је када људи примењују насиље према гејевима и лезбејкама.	0 0,00%	11 16,18%	57 83,82%

Видљивост ЛГБТИК+ заједнице

Супскала 3 мери ставове према демонстрацијама, паради поноса и истицању теме хомосексуалности у јавности. Просечна вредност скорa за супскалу 3 износи 11,40 (+/-3,47), што на скали од 6 од 18 значи да је став према испољавању ЛГБТИК+ заједнице у јавности умерен. Стандардна девијација указује на велику варијацију у одговорима, због чега има потребе за анализом појединих ајтема (табела 7).

У погледу на организацију параде и сличних догађаја мишљења су подељена; сваки/а пети/а испитаник/ца их подражава, осталима је или свеједно или се противе. Половина испитаника/ца сматра да би ЛГБТИК+ заједница требало да престане да „диже буку“ око своје сексуалности, али да се не претерује са толеранцијом према припадницима ЛГБТИК+ заједница. С друге стране, скоро половина испитаника/ца сматра да тема није довољно заступљена у медијима, а четвртина сматра да јесте. Сваки/а пети/а испитаник/ца сматра да им је одузето право да се противе ЛГБТИК+ популацији. Више од половине се не слаже с тим ставом.

ТАБЕЛА 7. Процент и фреквенца ајтема треће супскале

Ајтем	Исказ	Слажем се	Немам мишљење	Не слажем се
19	Демонстрације и параде ЛГБТИ популације, као што је Парада поноса, треба подржати.	15 22,39%	26 38,81%	26 38,81%
23	ЛГБТИ особе би требало да престану да дижу буку око своје сексуалности.	33 49,25%	16 23,88%	18 26,87%
24	У Србији се претерује са толеранцијом према припадницима/ама ЛГБТИ-популације.	13 19,40%	19 28,36%	35 52,24%
25	У медијима је презаступљена тема хомосексуалност.	18 26,47%	20 29,41%	30 44,12%
26	Хомосексуалне особе постављају превише захтева.	12 17,91%	23 34,33%	32 47,76%
31	У данашње време у Србији ништа не сме да се каже против ЛГБТИ-популације.	15 22,06%	16 23,53%	37 54,41%

Испољавање наклоности ЛГБТИК+ заједнице у јавности

Супскала 4 обухвата ставове о приказивању ЛГБТИК+ парова у јавности. Просечна вредност скорa на скали од 3 до 15 износи 8,04 (+/-2,31). Стандардна девијација указује на релативно уједначене одговоре испитаника/ца, с обзиром на то да се резултати углавном концентришу у ужем распону.

Табела 8 открива да неутрални и амбивалентни ставови доминирају, са мањим, али значајним процентом негативних ставова (посебно у личним ситуацијама). Позитивни ставови су најмање заступљени, иако су израженији у професионалном контексту. Јавно испољавање наклоности хетеросексуалних парова прихватљивије је за скоро двоструко више испитаника/ца у односу на исто понашање хомосексуалних парова. Око четвртине (23%) испитаника/ца се не би осећало пријатно да види како се хетеросексуални пар љуби. Значајно већи број испитаника/ца (40%) изјављује да би се осећао непријатно при призору пољупца хомосексуалног пара. Само једној особи би било изузетно пријатно у оба случаја, што се види када се резултати анкете анализирају према случају.

ТАБЕЛА 8. Процент и фреквенца ајтема четврте супскале

Ајтем	Исказ	изузетно непријатно	углавном непријатно	свеједно	углавном пријатно	изузетно пријатно
12	Кад би ЈЕДАН МУШКАРАЦ и ЈЕДНА ЖЕНА показивали у јавности да су у вези, тако што се нпр. љубе, било би Вам	4 5,88%	12 17,65%	39 57,35%	12 17,65%	1 1,47%
13	Кад би ДВА МУШКАРЦА показивала у јавности да су у вези, тако што се нпр. љубе, било би Вам	8 11,76%	19 27,94%	35 51,47%	5 7,35%	1 1,47%
14	Кад би ДВЕ ЖЕНЕ показивале у јавности да су у вези, тако што се нпр. љубе, било би Вам	8 11,76%	19 27,94%	34 50,00%	6 8,82%	1 1,47%

Колеге/инице, васпитачи/це и наставници/е као припадници/е ЛГБТИК+ заједнице

Супскала 5 мери ставове према квир особама у професионалном окружењу и запосленима у васпитнообразовним установама. Просечна вредност скорa износи 18,27 (+/-4,28), што на скали од 6 од 30 значи да влада прилично неутралан став према особама ЛГБТИК+ заједнице с којима пословно сарађују или које раде у школи и вртићу.

Резултати детаљне анализе указују на то да се већина испитаника/ца у оквиру ове компоненте определила за одговор „свеједно”. Ставови према хомосексуалним учитељима/цама и васпитачима/цама су углавном неутрални, али постоји већи проценат негативних одговора у поређењу са ставовима према колегиницама и колегама. На пример, 13,24% испитаника/ца сматра да би им било углавном непријатно да је учитељ/ица њиховог детета хомосексуална особа.

ТАБЕЛА 9. Процент и фреквенца ајтема пете супске

Ајтем	Исказ	изузетно непријатно	углавном непријатно	свеједно	углавном пријатно	изузетно пријатно
1	Када бисте сазнали да је Ваш колега на послу хомосексуалац, било би Вам	1 1,47%	3 4,41%	54 79,41%	3 4,41%	7 10,29%
2	Када бисте сазнали да је Ваша колегиница на послу лезбејка, било би Вам	2 2,94%	5 7,35%	51 75,00%	3 4,41%	7 10,29%
3	Када бисте сазнали да је учитељ/наставник Вашег детета хомосексуалац, било би Вам	3 4,41%	9 13,24%	47 69,12%	2 2,94%	7 10,29%
4	Када бисте сазнали да је учитељица/наставница Вашег детета лезбејка, било би Вам	3 4,41%	7 10,29%	48 70,59%	3 4,41%	7 10,29%
5	Када бисте сазнали да је васпитач Вашег детета хомосексуалац, било би Вам	3 4,41%	10 14,71%	47 69,12%	3 4,41%	5 7,35%
6	Када бисте сазнали да је васпитачица Вашег детета лезбејка, било би Вам	2 2,99%	10 14,93%	47 70,15%	3 4,48%	5 7,46%

Деца и ђаци као припадници/е ЛГБТИК+ заједнице

Супскала 6 одражава ставове према сексуалној оријентацији деце и укључивању квир садржаја у њихово школовање. Аритметичка средина скорa за ову супскалу износи 8,56 (+/-2,72). С обзиром на распон скала од 3 до 15 и стандардну девијацију, овај резултат указује на амбивалентан став. Наиме, 40% испитаника/ца се не би осећало пријатно када би сазнало да су им синови и/или кћерке хомосексуалне оријентације. Већини би било свеједно, а 15% би се осећало пријатно у том случају. У вези са обрадом квир садржаја, резултати показују да би сваком петом анкетираним појединцу било непријатно, а једној трећини би било пријатно да је обрада предвиђена наставним планом и програмом у Србији.

ТАБЕЛА 10. Процент и фреквенца ајтема шесте супскеале

Ајтем	Исказ	изузетно непријатно	углавном непријатно	свеједно	углавном пријатно	изузетно пријатно
7	Када бисте сазнали да је Ваш син хомосексуалац, било би Вам	7 10,61%	19 28,79%	30 45,45%	7 10,61%	3 4,55%
8	Када бисте сазнали да је Ваша ћерка лезбејка, било би Вам	7 10,45%	19 28,36%	30 44,78%	8 11,94%	3 4,48%
9	Када би било предвиђено наставним планом и програмом да обрађујете ЛГБТИК+ тематику са ђацима, било би Вам	6 10,45%	7 10,45%	28 44,78%	27 44,78%	7 4,48%

Спремност на имплементацију родно сензитивне наставе

Ајтеми 9, 10, 37 и 38 нису укључени у факторску анализу због њихове структуре, због чега ће у овом поглављу бити анализирани као засебне варијабле. Ајтеми 9 и 10 имају за циљ да испитају ставове према обради квилр садржаја у настави, док ајтеми 37 и 38 служе прикупљању разлога за имплементацију родно сензитивне наставе и против ње.

Резултати из Табеле 11 указују на то да постоји очигледна веза између осећаја пријатности и залагања за обраду таквог садржаја у настави, што се читава у дистрибуцији одговора. Међутим, међу онима којима би било свеједно да ли се обрађује квилр садржај, влада неодлучност у вези са тим шта мисле о томе да је неопходно бављење оваквом тематиком.

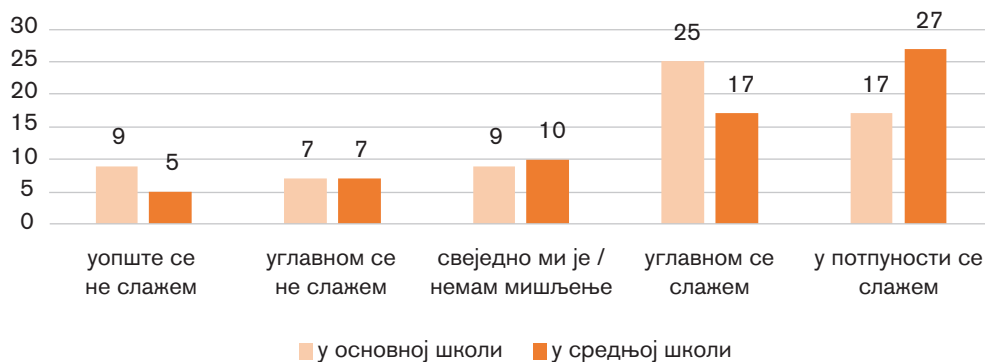
ТАБЕЛА 11. Фреквенца одговора за ајтем 9 и 36

Ајтем 9 – Када би било предвиђено наставним планом и програмом да обрађујете ЛГБТИК+ тематику са ђацима, било би Вам		Ајтем 36 – Да ли мислите да би требало у настави обрађивати ову проблематику?		
		да	не	свеједно
	изузетно непријатно	0	6	0
	углавном непријатно	0	5	2
	свеједно	16	6	6
	углавном пријатно	16	0	0
	изузетно пријатно	5	0	2

На питање да ли је неопходно обрађивати квилр теме у основној и у средњој школи, може се по одговорима видети да је израженије залагање за тематизацију ЛГБТИК+ проблематике са старијом децом (Хистограм 1). Хи

квадратни тест потврђује јаку везу између ове две варијабле ($\chi^2(8)=48,09$, $p=,000$, $\phi=,000$). Мањи је удео наставника/ца који се противи идеји да се квир тематика обрађује у настави. Док 16 наставника/ца има негативан став према обради квир садржаја у основној школи, 42 наставника/це имају позитиван став; у средњој школи је 12 против, а 44 анкетираних наставника/ца се залаже за обраду датих садржаја.

ХИСТОГРАМ 1. Фреквенца одговора за ставове према обради квир тематике у зависности од установе у којој наставници/е раде

Резултати анализе ајтема 37 (*Образложите, молим Вас, одговор на претходно питање*), којим се тражи образложење за одговоре на ајтем 36 (*Да ли мислите да би требало у настави обрађивати ову проблематику*), могу се сажети на следећи начин. Они, који се залажу за увођење ЛГБТИК+ тематике у наставу немачког језика као страног, сматрају да је важно учити ученике/це толеранцији и прихватању различитости, како би се смањила појава насиља и дискриминација, односно повећала равноправност. Као додатне аргументе наводе да је потребно ђаке информисати о актуелним темама. Неколико испитаника/ца сматра да ученике/це треба информисати у неутралном тону и евентуално уз помоћ стручњака. Противници/е увођења ЛГБТИК+ тематике у наставу наводе да нема потребе за тим, јер деца у данашње време све могу сазнати путем интернета. За неке од њих хомосексуалност представља болест коју треба решавати унутар породице, а не у школи. Истичу да школа већ има превише проблема да би се бавили још и додатним темама, попут ове теме.

Циљ ајтема 38 (*Да ли мислите да бисте имали проблема у настави, ако бисте обрађивали ову тему? Ако да, наведице, молим Вас, приоритетне проблеме*) био је да се прикупе информације о проблемима који би могли

настати приликом обраде ЛГБТИК+ тематике у настави немачког као страног језика. Резултати анализе показују да је већина испитаника/ица свесна могућих негативних реакција, посебно од стране родитеља. Плаше се реакција конзервативних родитеља и боје се да би њихови негативни ставови, које преносе на децу, могли збуњивати децу. Такође, сматрају да би некој деци било непријатно и да би могли осећати одбојност због утицаја породице. Постоји и бојазан да би их могли критиковати колегинице и колеге који не деле њихове ставове. Многи сматрају и да би могли да имају проблеме при обрађивању ове теме, јер нису сигурни у вези с темом, а ни како да поступе у случају настанка проблема. Неколико испитаника/ца је нагласило да би званично увођење ЛГБТИК+ тематике у наставу знатно олакшало обраду таквог садржаја, јер би им обезбедило подршку и заштиту од потенцијалних негативних реакција из окружења.

Ако упоредимо одговоре наставника који раде у основној са одговорима оних који раде у средњој школи, види се јасна разлика у домену неопходности и начина обраде квилр тематике. Док наставници/е из основних школа сматрају да је едукација потребна, али да теми треба приступити пажљиво имајући у виду узраст ученика, као и да су могуће негативне реакције родитеља, наставници/е из средњих школа нису толико забринути због наведених разлога колико због сопствене компетентности. Они сматрају да је неопходно бавити се квилр популацијом због актуелности теме, заштите права и слободе, поштовања различитости и развоја емпатије.

Корелације између варијабли

У Табели 12 су приказане корелације између вредности супскала. Постоје позитивне и негативне корелације између свих супскала изузев супскале 2 у комбинацији са супскалом 4, 5 и 6. Дакле, нема повезаности између ставова према насиљу с једне стране и ставова према испољавању наклоности између особа ЛГБТИК+ заједнице и према особама из пословног, школског и породичног окружења. Негативне корелације не треба третирати супротно од позитивних корелација; негативне су, јер су скале за фактор 1, 2 и 3 обрнуто кодирани у односу на фактор 4, 5 и 6. То значи да што је позитивнији став мерен једном супскалом, то је позитивнији став и мерен другом супскалом.

ТАБЕЛА 12. Корелације вредности на супскалама

	Супскала 2	Супскала 3	Супскала 4	Супскала 5	Супскала 6
Супскала 1	,606** 0,000	,604** 0,000	-,444** 0,000	-,532** 0,000	-,583** 0,000
Супскала 2		,526** 0,000	-0,057 0,646	-0,183 0,140	-0,209 0,100
Супскала 3			-,416** 0,001	-,376** 0,002	-,384** 0,002
Супскала 4				,357** 0,003	,430** 0,000
Супскала 5					,664** 0,000

Разлике између варијабли

Да би биле тестиране разлике између просечних вредности супскала ставова и различитих категорија социодемографских варијабли, коришћен је Крускал-Валисов тест. Према резултатима тог теста, постоје статистички значајне разлике за супскалу 4 и 6 када се разматра брачни статус, као и за супскалу 5 у односу на старост. Резултати овог теста указују на то да постоје статистички значајне разлике у вези са супскалом 4 и 6 у односу на брачни статус, као и у вези са супскалом 5 у односу на старосну доб. Тестови за пол и супскалу 2, као и за тип установе и супскалу 1 показали да су разлике гранично значајне, због чега оне неће бити предмет даље анализе.

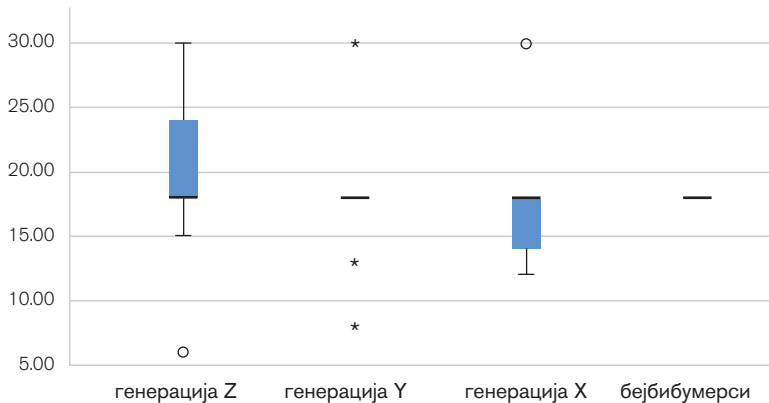
За статистички значајне разлике спроведени су пост хок тестови. Они откривају да постоји значајна разлика између генерације X и Z ($p=,034$). Хистограм 2 открива да млађи/е испитаници/е, рођени после 1995. год., имају толерантнији однос према квир колегама/иницама, васпитачима/цама и наставницима/ама, него старији/е испитаници/е који/е припадају генерацији 1965–1979.

Пост хок тестови открили су и да постоје јасне разлике између испитаника/ца који/е су у браку и оних који никада нису ступили у брак ($p=,001$), као и између неожењених, одн. неудатих и оних који се нису изјаснили ($p=,026$). Хистограм 3 показује да су међу неудатима и неожењенима измерене највише вредности на супскали 4 што упућује на то да та је та група доста толерантнија у погледу на испољавање наклоности ЛГБТИК+ заједнице у јавности.

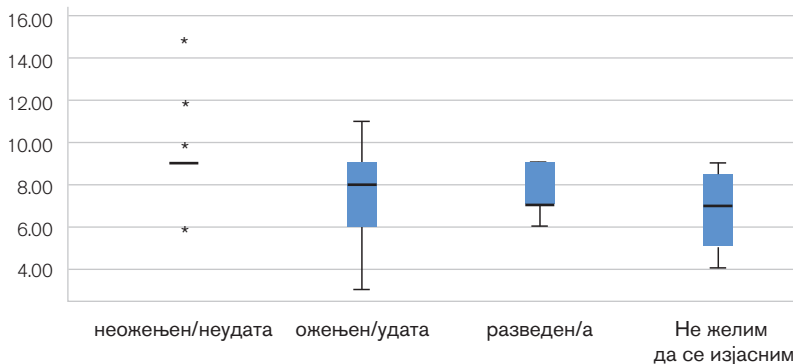
Пост хок тестови показују и да постоје јасне разлике и у вези са прихватањем деце и ђака као припадника ЛГБТИК+ заједнице, ако се пореде испитаници/е који су у брачној заједници и они који никада нису веначли ($p=,001$). Хистограм 4 показује да су невенчани испитаници/е најтолерантнији у односу на остале групе у оквиру категорије брачни статус.

Како би се испитала веза између варијабли старосна доб и брачни статус, спроведен је и хи квадратни тест. Тест упућује на јаку везу између ове две варијабле ($\chi^2(9)=33,45$, $p=,000$, $\phi=,000$). Посматране фреквенције указују да је већина испитаника/ца из генерације Z нежењена/неудата, док су припадници/е старијих генерација чешће у браку или разведени (Табела 13).

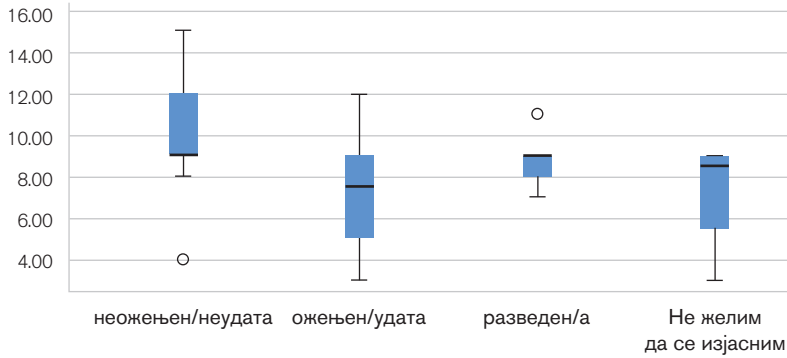
ХИСТОГРАМ 2. Поређење старосних група на супскали 5

ХИСТОГРАМ 3. Поређење испитаника различитог брачног статуса на супскали 4

ХИСТОГРАМ 4. Поређење испитаника различитог брачног статуса на супскали б

ТАБЕЛА 13. Расподела испитаника према старосним групама и брачном статусу

		Старосне групе				Укупно
		генерација Z	генерација Y	генерација X	бејбидумерси	
Брачни статус	неожењен/неудата	18	6	3	0	27
	ожењен/удата	3	14	13	2	32
	разведен/а	0	1	3	1	5
	Не желим да се изјасним.	0	1	3	0	4
	Укупно	21	22	22	3	68

■ ДИСКУСИЈА

Свеукупно би се могло рећи да већина наставника/ца немачког језика има углавном умерене и позитивне ставове према ЛГБТИК+ популацији, што се поклапа са истраживањем спроведеним у Црној Гори (Ђукović и Barac, 2022). Сви се слажу с тим да је насиље према ЛГБТИК+ популацији неприхватљиво и више од половине је свесно тога да су ЛГБТИК+ особе дискриминсане. Став према подршци равноправности је умерено позитиван. Већина подржава законску заштиту ЛГБТИК+ заједнице, с тим да су мишљења различита о вантелесној оплодњи и о усвајању деце. За разлику од студије спроведене у Србији (Kandić i Stričević, 2022), duplo мање испитаника/ца сматра да је хомосексуалност болест. С друге стране, четвртина анкетираних сматра да је трансродност неприхватљива. Ставови су релативно умерени када говоримо о истицању хомосексуалности у јавности, јер има испитаника/ца који се осећају

непријатно када хомосексуални парови експлицитно показују своју сексуалну оријентацију у јавности, тако што се нпр. љубе. Већина не подржава Параду поноса или не жели да се изјасни. Став према сексуалној оријентацији особа ЛГБТИК+ заједнице из пословног и школског окружења је умерен, а према сексуалној оријентацији деце и обради квир сензитивног садржаја у школи је амбивалентан.

У овој студији ставови према припадницима/ама ЛГБТИК+ популације *не зависе* од вероисповести, побожности, региона, пола испитаника/ца и установе у којој су запослени/е. Ови налази су у супротности са запажањима (Petrović Jülich, 2023) и налазима студије коју су реализовали Кипер и сарадници (Küpper et al., 2017). Међутим, гранично значајне вредности измерене за пол и установу указују на то да би могло бити и другачије. Овакви резултати могу бити последица малог и недовољно хетерогеног узорка. Узорак би можда био репрезентативнији да готово половина учесника/ца није одустала од попуњавања анкете. Слична ситуација је била у још једном истраживању спроведеном у Србији у коме је половина позваних школа одбила сарадњу (Trajković et al., 2022). Уколико разлог за одустајање лежи у отпору према овој теми, то би могло утицати на репрезентативност резултата за целокупну популацију наставника/ца немачког језика у Србији. Други практични разлози, као нпр. недостатак времена, такође, могу објаснити одустајање од учествовања у испитивању, што не би нарушило валидност самих резултата. Да би се боље разумели узроци одустајања, било би корисно у будућим истраживањима испитаницима/ама који/е одустану од попуњавања анкете понудити додатно отворено питање које би расветлило њихову одлуку. Да би истраживање било робустније, било би пожељно поновити истраживање на већем узорку, уз већу заступљеност испитаника мушког пола, наставника/ца из свих региона Србије и укључивање представника/ца различитих религијских група.

Узорак је добар у односу на распоређеност старосних група. Ту се може уочити сигнификанта разлика у ставовима према колегама/иницама, васпитачима/цама и наставницима/ама, који/е припадају ЛГБТИК+ заједници, што се поклапа са ранијим истраживањима: што су људи млађи, то су толерантнији према ЛГБТИК+ популацији (Küpper et al. 2017; Page, 2017; Zick et al., 2016). Сигнификантне разлике постоје и између испитаника/ца који имају различит брачни статус и то у односу на два аспекта: неудате испитанице

и нежењени испитаници имају толерантнији став према експонирању ЛГБТИК+ заједнице у јавности као и према деци која су припадници ЛГБТИК+ заједнице и тематизацији квир садржаја. Имајући у виду да постоји јака веза између ове две социодемографске варијабле, може се закључити да су млађи/е учесници/е отворенији за ЛГБТИК+ популацију.

Посматрајући у контексту школе, ставови такође варирају. Сваком петом наставнику, одн. наставници би било непријатно да обрађује квир тематику са својим ђацима. Овај осећај непријатности и избегавања теме документован је другим студијама спроведеним у европским земљама (Ђукловић и Варас, 2022; Ordem & Ulum, 2020; Ракуља, 2021). Наше истраживање показује да постоји веза између осећаја пријатности и залагања за ову тему. Више од половине наставника/ца подржава обраду ЛГБТИК+ тематике, али сматра да је ова тема прикладнија за средњу него за основну школу, што потврђују значајне статистичке разлике између врсте установе и спремности да се обрађује квир садржај у настави. Подршка заступљености ове теме у образовању је процентуално гледано већа у односу на наставнике/це из Врања (Trajković et al., 2022), али мања у односу на наставнике/це из Сомбора (Kandić i Stričević, 2022). Ова разлика указује на то да су могуће разлике у односу на регион и да би можда било корисно испитати и разлику између наставника/ца из сеоске и градске средине.

Да је подршка за увођење ЛГБТИК+ тематике у секундарном образовању већа него у примарном образовању, види се и по одговорима на отворена питања. Као разлоге против увођења ове теме у школу наводе страх од негативних реакција родитеља, деце и колектива, недовољну подршку, необученост за рад, отежан приступ информацијама и друге проблеме у образовању. Неки од наведених разлога се појављују у другим студијама (Garron & Logan, 2020; Guijarro-Ojeda et al. 2021; Huertas-Abril & Palacios-Hidalgo, 2023; Niewiadomski, 2022; Paiz, 2019; Trajković et al., 2022). Насупрот овим резултатима стоји једино истраживање из Црне Горе, које упућује на то да се анкетирани/е наставници/е сматрају довољно компетентним да саветују ученике/це у вези са ЛГБТИК+ тематиком (Ђукловић и Варас, 2022). У разлоге за увођење ЛГБТИК+ тематике убрајају развој толеранције и емпатије, превенцију насиља, поштовање различитости, као и заштиту права и слободе. Неки наставници/е, који се залажу за увођење ове проблематике у наставу, сматрају да би им знатно олакшало реализацију родно сензитивне наставе

када би знали да ће их установа у којој раде подржати и да је обрада таквог наставног садржаја предвиђена административним документима. Неки разлози се поклапају са истраживањем спроведеним у Сомбору (Kandić i Stričević, 2022).

■ ЗАКЉУЧАК

У овој студији су разматрани ставови наставника/ца немачког језика према ЛГБТИК+ популацији у Србији у односу на различите аспекте, као и спремности да се реализује родно сензитивна настава, будући да су за тематизацију квилр проблематике у настави изузетно значајни мотивисаност, (не)воља и ставови наставника/ца. Резултати студије указују на то да су наставници/е претежно умерено позитивног става према ЛГБТИК+ популацији, с тим да постоје појединци који исказују изразито позитивне или негативне ставове према ЛГБТИК+ особама. Наставници/е показују умерену подршку увођењу ЛГБТИК+ тематике у образовни програм, при чему је већа подршка изражена за средње школе у односу на основне. Страх од негативних реакција из непосредног окружења и недостатак подршке су главни разлози против увођења ове тематике. Наставници/е, који се залажу за инкорпорацију ЛГБТИК+ садржаја у наставу истичу важност превенције насиља, заштите људских права и развијање толеранције.

Имајући у виду ове налазе, будућа истраживања би требало да буду усмерена на шири узорак, укључујући представнике/це различитих вероисповести и региона, као и да се размотре ставови о разлозима непопуњавања анкете. Поред тога, било би корисно истражити да ли наставници/е већ укључују ЛГБТИК+ теме у наставу, да ли дате теме често покрећу ученици/це, као и да ли су ове теме обрађивали други наставници/це како током наставе предмета Немачки језик, тако и на часовима других предмета. Додатно, потребно је развијати подршку за наставнике/це у виду обуке и ресурса за рад с ЛГБТИК+ тематиком, како би се остварио ефикасан и инклузиван образовни приступ. Наставак истраживања у овом домену може допринети бољем разумевању ставова и потреба наставника/ца, као и унапређивању политике и програма који подржавају права и достојанство свих ученика/ца.

Резултати истраживања показују да би било погрешно очекивати од наставника/ца да инкорпорирају квир садржаје све док не буду донети нови правилници помоћу којих би била уређена настава и на основу којих би се заштитила права наставника/ца. Предлог Министарству просвете Републике Србије био би да размотри доношење таквих докумената, као и да организује обуке, како би се унапредиле компетенције наставника/ца. Резултати се могу схватити и као позив наставничким факултетима да се осврну на родно сензитивну наставу, да би се наставници/е обучили/е да обрађују ову тематику у настави. У овом тренутку бисмо наставницима/ама могли препоручити да у пракси према деци покажу отвореност за различитост и спремност да разговарају о таквој теми, како би квир ученици/е знали/е коме да се обрате за случај да ни са ким другим не могу да разговарају о свом родном идентитету и својој сексуалној оријентацији.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- 📖 Altmayer, C. (2023). *Kulturstudien. Eine Einführung für das Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. J.B. Metzler.
- 📖 Baar, R. (2022). Vielfalt sichtbar machen: Sexuelle Lebensweisen im DaF/DaZ-Unterricht. In A., Freese, & O. N., Völkel (Eds.), *Gender_Vielfalt_Sexualität(en) im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache* (pp. 73–87). IUDICIUM Verlag.
- 📖 Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- 📖 Butler, J. (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of "sex"*. Routledge.
- 📖 Butler, J. (1997). *The psychic life of power: Theories in subjection*. Stanford University Press.
- 📖 Bieker, N. (2022). Die Kategorie Geschlecht im DaF/DaZ-Unterricht. In A., Freese, & O. N., Völkel (Eds.), *Gender_Vielfalt_Sexualität(en) im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache* (pp. 19–34). IUDICIUM Verlag.
- 📖 Burwitz-Melzer, E., Mehlhorn, G., Riemer, C., Bausch, K. R., & Krumm, H.J. (Eds.) (2016). *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Narr.
- 📖 De Witte, K., Itebeke, K., & Holz, O. (2019). Teachers' and pupils' perspectives on homosexuality: A comparative analysis across European countries. *International Sociology*, 34(4), 471–519. DOI: 10.1177/0268580919854295
- 📖 Đuković, A., i Barac, J. M. (2022). *Resursni priručnik za edukaciju o inkluziji i ljudskim pravima LGBTI učenika/ca za nastavnike/ce i nastavno osoblje u srednjim školama u Crnoj Gori*. LGBTIQ Socijalni Centar. <https://media.lgbtiq.me/2022/11/Resursni-prirucnik-za-web.pdf>
- 📖 Europarat (2020). *Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen. lernen, lehren, beurteilen. Begleitband*. Klett.
- 📖 Ewert, F. (2020). *Trans. Frau. Sein. Aspekte gesellschaftlicher Marginalisierung*. Editionassemblage.
- 📖 Freese, A., & Völkel, O. N. (Eds.) (2022). *Gender_Vielfalt_Sexualität(en) im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. IUDICIUM Verlag.

- 📖 Garron, K. S., & Logan, S. R. (2020). Queering the Curriculum: An Exploratory Study of Teachers' Perceptions on Integrating LGBTQ+-Inclusive Curriculum. In A., Sanders, L., Isbell, & K., Dixon (Eds.), *Incorporating LGBTQ+ Identities in K-12 Curriculum and Policy* (pp. 164–197). DOI: 10.4018/978-1-7998-1404-7.CH006
- 📖 Gray, E. (2023). LGBTQ+ Teachers. *Oxford research encyclopedia of education*. DOI: 10.1093/acrefore/9780190264093.013.307
- 📖 Guijarro-Ojeda, J. R., Ruiz-Cecilia, R., Cardoso-Pulido, M. J., & Medina-Sánchez, L. (2021). Examining the interplay between queerness and teacher wellbeing: a qualitative study based on foreign language teacher trainers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(22), 12208. DOI: 10.3390/IJERPH182212208
- 📖 Hille, A., & Schiedermaier, S. (2021). *Literaturdidaktik Deutsch als Fremd und Zweitsprache*. Narr Verlag.
- 📖 Huertas-Abril, C. A., & Palacios-Hidalgo, F. J. (2023). LGBTQ+ education for making teaching inclusive? Voices of teachers from all around the world. *Environment & Social Psychology*, 8(1). DOI: 10.18063/esp.v8.i1.1550
- 📖 Kandić, M. i Stričević, M. (2022). *LGBT+ zajednica i njena zastupljenost u formalnom obrazovanju u Somboru. Program "Srušimo četiri zida"*. Organizacija mladih Srbije.
- 📖 Kauer, K. (2019). *Queer lesen. Anleitung zu Lektüren eines normierten Textverständnisses*. Narr Verlag.
- 📖 Koch, J. E. (2022). Das Thema Sexualität im DaZ-Unterricht: Voraussetzungen, Umsetzung, Probleme und Lösungsstrategien. In A., Freese, & O. N., Völkel (Eds.), *Gender_Vielfalt_Sexualität(en) im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache* (pp. 138–149). IUDICIUM Verlag.
- 📖 Kocyba, K. (2022). „Von außen ist es nicht zu erkennen“: Gender und seine (literarische) Interpretation. In A., Freese, & O. N., Völkel (Eds.), *Gender_Vielfalt_Sexualität(en) im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache* (pp. 125–137). IUDICIUM Verlag.
- 📖 Kortendiek, B., Riegraf, B., & Sabisch, K. (Eds.) (2019). *Handbuch Interdisziplinäre Geschlechterforschung, Geschlecht und Gesellschaft, Band 65* (pp. 23–33). Springer Verlag.
- 📖 Krumm, H. J., Fandrych, C., Hufeisen, B., & Riemer, C. (Eds.) (2020). *Handbuch Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. de Gruyter.
- 📖 Küpper, B., Klocke, U. & Hoffmann, L.C. (2017). *Einstellungen gegenüber lesbischen, schwulen und bisexuellen Menschen in Deutschland. Im Auftrag der Antidiskriminierungsstelle des Bundes (ADS)*. Nomos. https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/Umfragen/umfrage_einstellungen_geg_lesb_schwulen_und_bisex_menschen_de.pdf?__blob=publicationFile-HYPERLINK "https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/Umfragen/umfrage_einstellungen_geg_lesb_schwulen_und_bisex_menschen_de.pdf?__blob=publicationFile&v=4"&HYPERLINK "https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/Umfragen/umfrage_einstellungen_geg_lesb_schwulen_und_bisex_menschen_de.pdf?__blob=publicationFile&v=4"&v=4
- 📖 Niewiadomski, R. (2022). Innovative subversion: 'queering' in teaching english to multilingual learners. *INTED proceedings*. DOI: 10.21125/inted.2022.0368
- 📖 Ordem, E., & Ulum, Ö. (2020). Gender issues in english language teaching: views from Turkey. *Acta Educationis Generalis*. DOI: 10.25-39. 10.2478/atd-2020-0002.
- 📖 Page, M. L. (2017). From awareness to action: Teacher attitude and implementation of lgbt-inclusive curriculum in the english language arts classroom. *SAGE Open*, 7(4), 1–15. DOI: 10.1177/2158244017739949
- 📖 Paiz, J. M. (2019). Queering practice: LGBTQ+ diversity and inclusion in English language teaching. *Journal of Language Identity and Education*, 18(4): 266–275. DOI: 10.1080/15348458.2019.1629933
- 📖 Pakuła, Ł. (2021). Introduction: Language and sexuality studies are crucial for inclusive education. In Pakuła, Ł. (ed.), *Linguistic Perspectives on Sexuality in Education. Palgrave Studies in Language, Gender and Sexuality* (pp. 1–25). Palgrave Macmillan, Cham. DOI: 10.1007/978-3-030-64030-9_1

- 📖 Petrović Jülich, M. (2023). Čudesna putovanja ka pupku sveta. *Produktivno-performativna nastava književnosti na (nemačkom kao) stranom jeziku*. Edicija crvena linija – FILUM.
- 📖 Peuschel, C. (2018). Aspekte von Gender in der Sprach(aus)bildung Deutsch (als zweite, dritte und Folgesprache). In Dirim, I. & Wegner, A. (Eds.), *Normative Grundlagen und reflexive Verortungen im Feld DaF_DaZ* (pp. 344–362). Barbara Budrichs.
- 📖 Trajković, G., Trajković, D., & Demić, M. (2022). *Stavovi nastavnika iz Vranja prema LGBT+ mladima. Program "Srušimo četiri zida"*. Organizacija mladih Srbije.
- 📖 Villa, P. I. (2019). Sex-Gender: Ko-Konstitution satt Entgegensetzung. In Kortendiek, B., Riegraf, B. & Sabisch, K. (Eds.), *Handbuch Interdisziplinäre Geschlechterforschung* (pp. 23–34). Springer.
- 📖 Vinken, B. (1992). Dekonstruktiver Feminismus. Eine Einleitung. In Vinken, B. (Ed.), *Dekonstruktiver Feminismus. Literaturwissenschaft in Amerika* (pp. 7–29). Suhrkamp.
- 📖 Völkel, O. N. (2022). Queering DaF/DaZ – queersensible Zugänge für den Sprachunterricht. In A., Freese, & O. N., Völkel (Eds.), *Gender_Vielfalt_Sexualität(en) im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache* (pp. 88–107). IUDICIUM Verlag.
- 📖 Zick, A., Küpper, B., & Krause, D. (2016). *Gespaltene Mitte – Feindselige Zustände. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2016*. J. H. W. Dietz Nachf.